

СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ХУДОЖНИК ГЕЗА РОЗМУС

У статті йдеться про маловідому постать в українському мистецтві перш. пол. ХХ ст. художника, педагога Гезу Розмуса. Працюючи на теренах Галичини він залишив по собі цікавий творчий доробок, що потребує більшого зацікавлення мистецтвознавством.

Ключові слова: Г.Розмус, мистецтво, малярство, Станиславів, Львів.

До приходу радянської влади на Західну Україну, до так званого «золотого вересня» ще цілих шість років. В запустенілому культурно-мистецькому житті провінційного Станиславова сталася важлива подія. Вересень 1933 р. ознаменував з'яву «Оріону», товариства станиславівських мистців, які відкрили свою першу велику виставку малярства, графіки та скульптури. Ця культурна акція була безпосередньо пов'язана з імпрезою «Дні Станиславівської землі» і на той час вважалась доволі сміливим кроком своєрідного протесту проти настроїв байдужості та маргінальних поглядів на мистецькі потенції краю.

Спілка мистців і шанувальників мистецтва «Оріон», яка організаційно постала вже в грудні, ставила перед собою завдання звільнити артистичні зали від комерційних експозицій, випадкових громадських заходів. Спілка декларувала, що двічі на рік влаштовуватиме у Станиславові художні виставки, у програмі яких будуть наукові доповіді, лекції, бесіди. В такий спосіб «Оріон» намагався забезпечувати часткове втамування естетичних потреб станиславівців, а також, хоч якось згуртувати розрізнених станиславівських мистців, які скромно перебували в тіні своїх львівських чи краківських колег.

Природньо, що на той час «Оріон» мав чітко виражену пропольську орієнтацію. Засновниками спілки були Е.Дубрава, інж. К.Кюн, інж. Т.Ковальський, д-р Е.Керніцький, В.Лопушняк, Вл.Лучинський, В.Пшедвоєвський, М.Сулима, інж. Й.Тиський, М.Зімермановна, Г.Розмус. Більшість мистців, що входили до мистецької спілки були поляками. До прикладу портретист Еміль Дубрава, майстер акварельного живопису; Войцех Пшедвоєвський – скульптор; пейзажистами були Владислав Лучинський, Кароль Коссак та інші.

Саме серед тих «інших», у тогочасних станиславівських часописах зустрічаються два слова – ім'я і прізвище художника, які вирізняються з поміж імен польських художників – Геза Розмус. В житті і творчості живописця, графіка, педагога, громадського діяча Гези Михайловича Розмуса своєрідно поєдналося триєдине начало – угорські батьківські корені, польська малярська освіта та українське мистецьке кредо.

Народився Геза Розмус у 1898 р. в Будапешті. Початкову і середню освіту здобув у Львові. З дитинства мав нахил до малювання. Перше серйозне знайомство з основами рисунку відбулося в гімназії, де цей предмет викладався серед інших навчальних дисциплін. Вже тоді Геза захопився малюванням батальних сцен, любив малювати тварин. Великої майстерності, зокрема, досяг в малюванні коней, що стало в пригоді для майбутнього художника під час пошуків власного мистецького шляху.

Протягом 1923 – 1929 рр. вчиться малярству у Варшавській Академії мистецтв у майстерні Т.Прусковського, де досконало оволодів олійним живописом. По закінченні мистецьких студій Геза Розмус працює викладачем рисунку в середніх школах. Звичайно, молодий амбітний художник не міг обмежити себе лише педагогічною діяльністю, тому увесь вільний час присвячує мистецькій творчості. Він бере активну участь у виставках у Варшаві, Кракові, Львові, Станиславові та інших містах.

Часопис «Станиславівські вісти» зазначив, що в неділю, 23 травня 1937 р. в Станиславові, в кількох кімнатах магістрату по вулиці Карпінського (тепер вул. Галицька), відбулася шоста виставка мистців «Оріону», в якій теж брав участь Геза Розмус. У рецензії на цю виставку п. Людвиг Турович відзначив досконалий рисунок і вміле володіння формою й кольором молодого художника. Редакція часопису помістила репродукцію твору Розмуса «Опришки», де художник зобразив затримання опришками панського возу. В роботі майстерно передано експресію й динаміку цього моменту. Здиблені коні, виразні рухи персонажів підпорядковані ефектному композиційному прийомові – протидії у картинній площині двох діагоналей.

Геза Розмус одразу заявив про себе як художник-баталіст, що базує свою творчість не на враженні від природи, а на внутрішньому творенні, відтворенні мистецького образу. Людина в русі – один з найважливіших і найуживаніших елементів його батальних композицій. Тло картини для Розмуса є другорядний чинник, підкреслення головної дії. Рух, експресія, апофеозність, при вдумливому підборі тем і сюжетів, дають нам низку повновартісних мистецьких творів Гези Розмуса, за якими пізнання і любов до українського народу, його героїв та історії.

В ряді таких його творів – окраса збірки Івано-Франківського обласного художнього музею, живописне полотно «Довбуш» датоване автором 1936 р. У колориті цієї роботи переважає тепла гама вохристих, жовтих, оранжевих, червоних кольорів. Завдяки оригінальній вертикальній композиції «руху на глядача» опришків на чолі з Довбушем, який «на ніженьку налягає, топірцем ся підперає», завдяки ритму стовбурів дерев у променях сонця, Гезі Розмусу сповна вдалося передати дух вольності та гідності цих лісових лицарів. Майстерний, експресивний, темпераментний мазок пензля мистця не деталізує, а лише вихоплює головні елементи живописної композиції – виразну поставу персонажів, елементи гуцульського вбрання тощо. Такий технічний живописний прийом значно посилює динаміку композиції картини. Незважаючи на те, що лише одна з фігур переднього плану, фігура Довбуша, прописана більш детально, три наступні фігури – опришка з бородою, опришка з піднятою рукою та опришка що награв на флюярі (можливо на волинці або козі), виконані ескізно, а ще два наступні ледь проглядаються, створюється вражаюча ілюзія великої кількості персонажів. В картині майже реально відчувається бадьора піднесена розмова опришків, співи, музика, звуки гірського лісу. Автор не приховує своєї симпатії до цих легендарних хлопців, він разом з ними.

Для галицької інтелігенції початку ХХ ст. було характерним посилення цікавості до екзотики гуцульського краю, його історії, фольклору. Та все ж, підносити опришків у ранг народних героїв, коли офіційна влада вважала їх за

розбійників, було вчинком на який міг наважитися не кожен мистець. Для цього треба було мати силу волі, характер і відповідну професійну майстерність.

Легендарний патріарх станіславського мистецтва, автор відомої меморії Денису Січинському, Михайло Зорій, який разом з Денисом Іванцевим та Ярославом Лукавецьким складають славу «Станіславівську трійцю», пригадуючи Розмуса, якого знав особисто, згадав про один з випадків з часів першого приходу совітів. За його словами, червона влада потребувала величних і по можливості професійних зображень своїх комуністичних лідерів, а у Станіславі художників-професіоналів було обмаль і знали їх поіменно. Треба було коритися завойовникам, адже вже розпочалася страшна хвиля репресій проти української інтелігенції. Вибору не було: або малюєш, або відмовляєшся малювати і потрапляєш до Сибіру, або погано малюєш – і потрапляєш туди ж. Михайло Зорій, як і Геза Розмус, виконували портрети радянських партійних лідерів. Одного дня під час роботи над цими портретами, художників відвідав представник НКВС в шкірянці, оглянув їх роботу і запропонував Гезі Розмусу пройти з ним. Опісля цієї моторошної сцени Зорію вже не довелося зустрітися з Розмусом.

Однак, сталося несподіване. Очевидно, майстерність художника Гези Розмуса не тільки врятувала йому життя, але й дала можливість свого роду кар'єрного росту, бо мистця переводять працювати до Львова, де теж, виявляється, була потреба в добрих художниках-портретистах.

Так Геза Розмус стає викладачем у Львівському художньому училищі, по мірі можливості включається в тогочасне і складне мистецьке життя Львова. Він бере участь майже у всіх обласних мистецьких виставках. Представляє свої роботи на республіканських та всесоюзних художніх виставках.

У 1947 р. Геза Михайлович Розмус дістає посаду викладача у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. В 1956 у Львові відбулася персональна виставка Розмуса, де були представлені твори мистця за 30-річний період творчості. До цієї виставки був виданий каталог (автор-упорядник М.Батіг), який, загалом, є чи не єдине, на сьогодні, видання в Україні присвячене Гезі Розмусу. Оглядаючи список робіт художника, що поданий у каталозі його персональній виставки спадає на думку, що мистець вважав за краще малювати коней, а ніж вождів, їх діяння та фальшиворадісних трударів і червоноармійців. В таких творах як «Боротьба коней», «В стайні», «Четверо білих коней», «Кінний завод», «Тройка», «Колгоспний табун» та ін., художник яскраво продемонстрував не лише свою майстерність в зображенні коней, а й вміння надати деяким із цих робіт алегоричного та символічного змісту. Це простежується, приміром, у роботі «Бій коней», де білий кінь пермагає чорного, як символ перемоги правди, світла над темними силами.

З огляду на той час, коли пильними були мистецтвознавці від ідеології, «мистецтвознавці в цивільному», особливої вартості набувають полотна Гези Розмуса на українську тематику. Серед них «Богдан Хмельницький під Львовом» (1946 р.), «Тарас Бульба з синами» (1955 р.). До 300-річчя так званого возз'єднання України з Росією, яке помпезно відзначалося 1954 р., в мистця з'явилася можливість звернутися й до цієї сторінки української історії. Масштабне полотно Гези Розмуса «Зустріч Б.Хмельницького з Бутурліним»

(1953 р.), одне з найбільших і найвідоміших у доробку художника. У цій роботі Розмус знову заявив про себе як художник-баталіст. В центрі композиції група козаків. Величаво-урочисті Бутурлін на вороному коні і Хмельницький на коні білому зображені не в центрі картини, а дещо вище козаків, що дало змогу мистцеві передати на полотні рух вершників. Трохи попереду Хмельницького Бутурлін, як «старший брат», зате його на половину перекриває кінь Хмельницького. В цьому символічному «двобой», як і у вже згаданій композиції «Бій коней», перемагає білий кінь. Про те, що полотно Розмуса не є схвалююча однозначно події пов'язані з Переяславською угодою, яскраво засвідчує постать козака, що стоїть перед вершниками, зображена в правій частині картини. В його присхиленій поставі з розведеними руками можна побачити і уклін і, водночас, «почути» запитання – «Чого приїхав?..»

Серед живописних полотен Гези Розмуса чільне місце займають портрети – «Портрет дружини» 1937 р., «Автопортрет» 1941 р., «Портрет» 1949 р.; пейзажі – «Село Синиця» 1946 р., «Зима» 1947 р., «Буря» 1950 р.; картини побутового жанру, в яких художник теж зображує, своїх улюблених коней – «Возом через ліс» 1946 р., «З ярмарки» 1947 р., «Виїзд на жнива» 1953 р., «Копають картоплю» 1948 р. та ін.

Кілька графічних робіт художника, поміщених у каталозі, засвідчують про не аби який талант Розмуса-графіка. Зокрема такі твори як «Лірник», «Голова старого», «Голова гураля», а особливо «Інквізитор» – вражають глибиною образу та високопрофесійним володінням різноманітними графічними техніками. Велика кількість акварелей, рисунків, ескізів, начерків говорять про активне творче життя художника, багато з задумів якого, на жаль, залишилися нездійсненими.

У збірці Івано-Франківського обласного художнього музею окрім «Довбуша», зберігається ще одна з останніх робіт Гези Розмуса, виконаних на Україні. Живописне олійне полотно «Краєвид міста Станіслава» 1956 р., не зазначений у каталозі персональної виставки, бо можливо був зроблений пізніше. До музею ця робота була закуплена від добродія Квачка в 1985 р. Щось є символічного в тому, що на завершення перебування на Україні, Геза Розмус на якийсь час в останнє навідався до Станіслава, міста яке відіграло значну і незабутню роль у житті художника.

У 60-х рр. Геза Михайлович Розмус змушений був виїхати до Угорщини. Про причини переїзду можна лише здогадуватися гіпотетично. Вже у 80-х у Львові, завідувач мистецьким відділом Львівської державної бібліотеки Академії наук України ім. Василя Стефаника п. Степан Костюк згадував про свою працю над укладанням покажчика членів Львівської Спілки організації художників, а Розмус належав до цієї спілки. Так от, він був попереджений, що включення до покажчика прізвища Розмус, означатиме заборону видання покажчика. Тож довелося вибирати – або покажчик без Розмуса, або ні покажчика, ні Розмуса. Покажчик членів Львівської організації Спілки художників був виданий.

Про подальший життєвий і творчий шлях Гези Михайловича Розмуса в Угорщині, на разі, майже нічого не відомо. Мабуть, варто повернути славне ім'я станіславівського художника вже не до «возз'єднаної», а до Незалежної України, вже не Станіслава, а Івано-Франківська.